

Piotr Grudowski

Wykorzystanie doświadczeń z systemem jakości przy wdrażaniu systemu zarządzania środowiskowego wg normy ISO 14001 (II)

W pierwszej części artykułu przedstawiono uwagi dotyczące powiązań pomiędzy początkowymi ośmioma wymaganiami systemu zarządzania środowiskowego wg normy ISO 14001 – od punktu 4.2 (*Polityka środowiskowa*) po punkt 4.4.3 (*Komunikowanie się*) – a wymaganiami systemu jakości wg normy ISO 9001.

W niniejszej, drugiej części artykułu podane zostaną podobne informacje dla pozostałych dziewięciu wymagań normy ISO 14001 – od p.4.4.4 do p.4.6.

Da to w efekcie pełen obraz możliwości integrowania obu systemów.

Dokumentacja SZŚ (p.4.4.4)

Ponieważ oba systemy są pod względem struktury dokumentacji praktycznie identyczne, zastosowane przy tworzeniu i nadzorowaniu dokumentów SZJ rozwiązania mogą być cenną pomocą również przy projektowaniu dokumentów SZŚ.

W sytuacji, gdy dane wymaganie SZŚ znajduje swoje odpowiedniki w ramach SZJ można, tak jak to już przedstawiono w kilku przypadkach, zastosować dwa podejścia do tworzenia dokumentów systemu:

- poprzez wykorzystanie dobrze funkcjonujących w SZJ mechanizmów realizacji określonych zagadnień (np. audytów wewnętrznych, szkoleń, działań korygujących i zapobiegawczych itd.) opracowuje się odpowiadające im, choć odrębne procedury w ramach SZŚ;
- podejmując decyzję o powstaniu dokumentów zintegrowanych, tzn. wspólnych dla obu systemów (np. wspólna procedura szkoleń dla SZŚ i SZJ) należy wprowadzić niezbędne uzupełnienia do dokumentów SZJ, czyniące zadość wymaganiom normy ISO 14001.

Współistnienie w przedsiębiorstwie dwóch formalnych systemów zarządzania sprawia również, że konieczne staje się ustalenie powiązań pomiędzy ich dokumentami. Stąd też zarówno w istniejących już dokumentach SZJ, jak i powstających dokumentach SZŚ (Księga, procedury, instrukcje), należy rozpoznać i wprowadzić nazwy (symbole) doku-

mentów związanych, będących częścią innego systemu. Rzecz jasna, wskazanie powiązań przykładowo pomiędzy procedurą szkoleń w SZJ i SZŚ nie będzie potrzebne, gdy podjęta zostanie decyzja o opracowaniu wspólnej procedury szkoleń dla tych systemów.

Częstą praktyką przedsiębiorstw jest posiadanie „zintegrowanej” Księgi i procedur systemowych, w których wykorzystuje się tabele podające powiązania pomiędzy różnymi aspektami systemów zapewnienia jakości i zarządzania środowiskowego oraz osoby odpowiedzialne za różne działania.

Nadzór nad dokumentacją (p.4.4.5)

Zasady nadzoru nad dokumentacją w SZŚ wg norm ISO serii 14000 są identyczne, jak wymagania norm ISO serii 9000. Oczywiście wydaje się w tym miejscu wspólna procedura nadzoru nad dokumentacją i danymi w SZŚ i SZJ. Gdy buduje się SZŚ w sytuacji poprawnie funkcjonującego już SZJ, można do istniejącej w tym ostatnim systemie procedury nadzoru nad dokumentacją wprowadzić uzupełnienia czyniące zadość omawianemu wymaganiu normy ISO 14001. Uzupełnienia te zwykle ograniczą się do dopisania w funkcjonującej procedurze SZJ informacji, że chodzi również o dokumenty (Księgę, procedury, instrukcje) systemu zarządzania środowiskowego. Konieczne może okazać się również wymienienie osób odpowiedzialnych, za „środowiskową” część działań opisanych w dokumencie.

Sterowanie operacyjne (p.4.4.6)

Najistotniejszym czynnikiem związanym z ustaleniem podobieństw obu systemów, jak również z wykorzystaniem doświadczeń z funkcjonowania SZJ, w zakresie tego punktu normy ISO 14001, jest identyfikacja obszarów występujących w modelu systemu jakości (np. przegląd umowy, projektowanie, sterowanie procesem, pakowanie, magazynowanie, transport czy serwis), w które są związane ze znaczącymi aspektami środowiskowymi.

Aby więc efektywnie wykorzystać istniejący system jakości przy projektowaniu procedur operacyjnych SZŚ, można w funkcjonujących procedurach „jakościowych” opisujących działania w ramach cyklu istnienia wyrobu lub usługi, zamieścić stosowne ustalenia odnoszące się do sterowania powiązanymi z nimi istotnymi aspektami środowiskowymi. Przykładowo, dostawy niezbędnych w produkcji materiałów oraz ich składowanie na terenie przedsiębiorstwa (procedura SZJ dotycząca zaopatrzenia) mogą implikować takie aspekty środowiskowe, jak skażenie gruntu czy emisja do powietrza substancji szkodliwej, w wyniku procesu produkcyjnego (procedura(y) SZJ dotycząca sterowania procesem) powstają szkodliwe ścieki i hałas itp.

Rzecz jasna, w ramach takiego rozwiązania, zwykle nie uda się ująć wszystkich istotnych aspektów środowiskowych (np. gospodarki wodno-ściekowej, emisji związanych z gospodarką energetyczną zakładu itp.). W tych przypadkach trzeba będzie opracować osobne „środowiskowe” procedury operacyjne.

Widać więc, że w odniesieniu do tego wymagania należy przygotować „płaszczyzną integracji” z systemem zapewnienia jakości ze szczególną starannością i wyczuciem.

Aby to osiągnąć, warto:

- zidentyfikowane istotne aspekty środowiskowe przypisać do danej fazy realizacyjnej wyrobu lub usługi (np. zaopatrzenie, proces produkcyjny, procesy pomocnicze pakowania czy magazynowania itp.); chodzi oczywiście również o wspomnianą możliwość sterowania danym aspektem w jak najwcześniejszym etapie realizacyjnym produktu,
- rozważyć możliwość włączenia elementów związanych ze sterowaniem danym istotnym aspektem środowiskowym do odpowiednich funkcjonujących procedur SZJ (np. zakupy, sterowanie projektowaniem, sterowanie procesem, pakowanie, magazynowanie i dostarczanie itp.); sterowanie niektórymi istotnymi aspektami środowiskowymi może znaleźć swe odzwierciedlenie w więcej niż jednej procedurze SZJ (np. sterowanie procesem spalania w kotłowni może być odniesione do procedur(y) 4.9 SZJ *Sterowanie procesem* a zapewnienie odpowiedniej jakości paliwa dla tej kotłowni określone w procedurze 4.6 SZJ *Zakupy*),
- ustalić, które aspekty środowiskowe wymagają osobnej procedury operacyjnej – np. gospodarka odpadami czy wodno-ściekowa (dbać o przejrzystość systemów!).

Gotowość na wypadek awarii i reagowanie na awarie (p.4.4.7)

Istniejąca w przedsiębiorstwie dokumentacja SZJ wg normy ISO 9001 nie dostarczy najprawdopodobniej rozwiązań, które będzie można wykorzystać przy opracowywaniu planów gotowości na sytuacje awaryjne. Wynika to z faktu, że system jakości nie wymaga opracowywania takich planów. Jest to logicznie uzasadnione specyfiką tego systemu. Wcześniejsze funkcjonowanie takich planów w przedsiębiorstwie może raczej wynikać z istnienia wymagań prawnych dotyczących danej działalności.

Ciekawym rozwiązaniem może być, podobnie jak w przypadku wymagania poprzedniego – *Sterowanie operacyjne*, zidentyfikowanie obszarów opisanych w ramach procedur SZJ, w których mogą pojawić się potencjalne zagrożenia i awarie środowiskowe oraz zaznaczenie w nich odniesienia do opracowanych planów awaryjnych.

Warto również wspomnieć o innego rodzaju planach postępowania – związanych z bezpieczeństwem i higieną pracy, które mogą być istotne ze względu na prawdopodobne przyjęcie w najbliższym czasie innego normatywnego systemu zarządzania – Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem i Ochroną Pracy.

Monitorowanie i pomiary (p.4.5.1)

Logika sugeruje, by przedsiębiorstwo opracowało wspólną procedurę nadzoru nad sprzętem pomiarowo-kontrolnym służącym zarówno do weryfikacji poziomu jakości jak również do nadzorowania kluczowych charakterystyk środowiskowych.

Najlepszym rozwiązaniem będzie tu rzecz jasna wykorzystanie już istniejącej w ramach SZJ procedury nadzoru nad sprzętem pomiarowo-kontrolnym i uzupełnienie jej elementami (lista przyrządów, odpowiedzialność, częstość wzorcowań, warunki przechowywania sprzętu kontrolnego itp.) charakterystycznymi dla SZŚ.

Analiza wyników pomiarów może być przeprowadzona przy zastosowaniu znanych metod i technik, które dają podstawę do racjonalnego wykorzystania danych oraz przedstawiają zagadnienie w szerszym kontekście. Gdy w przedsiębiorstwie istnieje już procedura dotycząca metod statystycznych stosowanych w zapewnieniu jakości, warto uwzględnić w niej wykorzystanie odpowiednich metod do analizy wskaźników środowiskowych czy parametrów procesów związanych ze znaczącymi aspektami środowiskowymi.

Niezgodności oraz działania korygujące i zapobiegawcze (p.4.5.2)

Jest oczywiste, że ze względu na identyczną metodykę oraz cel prowadzenia w sposób systemowy działań korygujących i zapobiegawczych

gawczych, może a nawet powinna być opracowana i stosowana wspólna procedura tych działań dla SZŚ i SZJ. Można tu bezpośrednio wykorzystać istniejącą wcześniej procedurę SZJ (p.4.14 normy ISO 9001), dodając w niej elementy związane z funkcjonowaniem SZŚ. Rozwiązanie takie stanowiłoby dowód potwierdzający traktowanie przez kierownictwo zintegrowanego systemu zarządzania jako rzeczywistego narzędzia kompleksowej poprawy efektywności w przedsiębiorstwie, a nie fasady służącej jedynie doraźnym celom zewnętrznym.

Zapisy (p.4.5.3)

Potrzeba prowadzenia zapisów dotyczących różnych działań związanych z zapewnieniem jakości wynika, podobnie jak w SZŚ, z większości spośród 20 wymagań normy ISO 9001. Wynika stąd, że wiele formularzy wykorzystywanych do prowadzenia zapisów w SZJ może być wykorzystanych w ramach SZŚ.

Tak jak w przypadku nadzoru nad dokumentacją, także w tym miejscu, ze względu na identyczne zasady, celowe jest opracowanie jednej, zintegrowanej procedury nadzoru nad zapisami w SZŚ i SZJ. Można to praktycznie osiągnąć wprowadzając niezbędne zmiany uaktualniające do procedury nadzoru nad dokumentacją, istniejącej w ramach SZJ.

Można zastosować inne podejście i opracować osobną procedurę nadzoru nad zapisami wyłącznie dla SZŚ, która opierałaby się na postępowaniu sprawdzonym w ramach SZJ.

Audyt SZŚ (p.4.5.4)

W rezultacie rozpowszechnienia się normatywnych systemów zapewnienia jakości powstała konieczność ujednoczenia także metodyki przeprowadzania audytów. Z tych powodów została opracowana, składająca się z trzech części, norma ISO 10011 „Wytyczne do audytu systemu jakości”.

Bazując na doświadczeniach oraz normie 10011, opracowano normy ISO 14010, 14011, 14012, które dotyczą problematyki audytów w SZŚ. Na marginesie warto dodać, że na drugi kwartał 2001 roku planowane jest wydanie nowej normy, która dotyczyłaby audytów zarówno SZŚ, jak i SZJ, zastępując normy 10011, 14010, 14011 i 14012. Świadczy to o dążeniu do stworzenia warunków do integrowania systemów zarządzania przedsiębiorstwem.

Procedura dotycząca tego elementu SZŚ może powstać poprzez wprowadzenie niezbędnych uzupełnień do istniejącej procedury, która reguluje problematykę planowania, prowadzenia i wykorzystania wyników audytów wewnętrznych systemu jakości wg normy ISO 9001 (wymaganie 4.17). Wynika to oczywiście z identycznych celów oraz zasad prowadzenia audytów w tych obu podobnych systemach. Możliwe jest również wykorzystanie doświadczeń audytorów wewnętrznych systemu jakości w audytowaniu SZŚ – rzecz jasna po przejściu

przez nich odpowiednich szkoleń w zakresie wymagań normy ISO 14001 oraz w zakresie zagadnień środowiskowych (w tym wymagań prawa ochrony środowiska).

Przegląd kierowniczy (p.4.6)

Przeglądy systemu jakości dokonywane przez kierownictwo, zgodnie z wymaganiami normy ISO 9001, powinny obejmować, podobnie jak te prowadzone w ramach SZŚ, całościową ocenę stanu systemu i jego skuteczności w odniesieniu do polityki jakości i przyjętych celów szczegółowych oraz wytyczenie kierunków zmian i rozwoju systemu.

Zgodnie z zaleceniami norm ISO serii 9000, system jakości powinien być poddawany przeglądowi w ustalonych odstępach czasu, przy czym dla młodych (wdrażanych) systemów zaleca się planować przeglądy częściej.

Wskazane więc może być przeprowadzanie łącznych przeglądów kierowniczych oceniających efektywność całego systemu zarządzania przedsiębiorstwa (SZŚ i SZJ).

Może się jednak okazać, że kierownictwo uzna, iż lepiej będzie rozdzielić przeglądy obu systemów. Wprawdzie norma ISO 9001 nie wymaga opracowania osobnej procedury przeglądu kierowniczego, ale z praktyki wiadomo, że wiele przedsiębiorstw, w których funkcjonuje system jakości, taką procedurę posiada. Jest to bardzo korzystne, ponieważ nowelizacja normy ISO 9001 przewiduje obowiązek opracowania procedury dotyczącej przeglądu kierowniczego.

Jeśli więc przedsiębiorstwo dopracowało się jakiejś sprawdzonej w praktyce formy prowadzenia przeglądu kierowniczego i jego wykorzystania w doskonaleniu systemu jakości, warto przenieść te doświadczenia na grunt SZŚ.

Podsumowanie

Im więcej doświadczeń wynikających z funkcjonujących w przedsiębiorstwie rozwiązań uda się wykorzystać we wdrażanym systemie zarządzania, tym wcześniej system ten przynosił będzie oczekiwane korzyści. Warto więc w fazie planowania przedsięwzięcia, jakim jest wdrażanie SZŚ wg normy ISO 14001, poświęcić odpowiednio dużo czasu identyfikacji i ewidencji tych skutecznych rozwiązań, które sprawdziły się w systemie jakości i mogą być wykorzystane w nowo wprowadzanym systemie zarządzania środowiskowego.

Piotr Grudowski

*) Polski Komitet Normalizacyjny opublikował najistotniejsze normy obu serii jako Polskie Normy (np. PN-ISO 9001:1996 czy też PN-EN-ISO 14001:1998).